

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

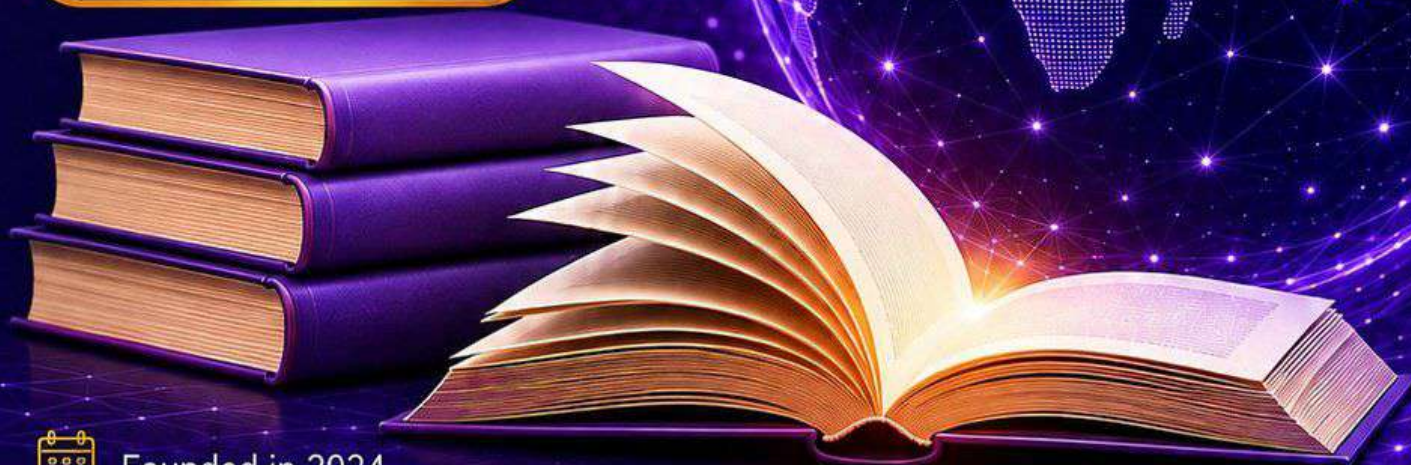
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

NOVERBAL MULOQOT TADQIQOTLARI EVOLYUTSIYASI: QADIMGI TAVSIFLARDAN ZAMONAVIY QARASHLARGACHA

Melikuziyev Azimjon Latifjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, tadqiqotchi.

e-mail: azimjonmelikuziev@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4834-4824>

Annotatsiya.

Noverbal muloqot insonlarning o'zaro munosabatlarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, his-tuyg'ular, niyatlar va ijtimoiy munosabatlarni so'zsiz ifodalash imkonini beradi. Ushbu maqolada erkaklar va ayollar o'rtasidagi noverbal xatti-harakatlarning asosiy farqlari va umumiy jihatlari, xususan, yuz ifodalari, ko'z bilan aloqa, tana tili, imo-ishoralar, shaxsiy makon, teginish va tabassum kabi vositalar misolida ko'rib chiqiladi. Umuman olganda, ayollar hissiy aloqalarni o'rnatishda noverbal signallarning keng doirasidan foydalanib, ko'proq ifodalilikni namoyon etadilar, erkaklar esa hokimiyat yoki ustunlikni namoyish etishga yo'naltirilgan, ko'proq nazorat qilinadigan va maqsadli tana tilidan foydalanadilar. Genderga asoslangan noverbal xatti-harakat modellarini anglash ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni yaxshilash, tushunmovchiliklarni kamaytirish hamda turli ijtimoiy muhitlarda samarali muloqotni rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: paralingvistika, til madaniyati, noverbal muloqot, noverbal vositalar, paralingvistik xususiyat, ko'z, qosh.

ЭВОЛЮЦИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ: ОТ ДРЕВНИХ ОПИСАНИЙ ДО СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ

Меликузиев Азимжон Латифжон угли

Ферганский государственный университет, исследователь.

Аннотация.

Невербальная коммуникация играет важную роль во взаимоотношениях между людьми, позволяя без слов выражать эмоции, намерения и социальные установки. В статье рассматриваются основные различия и общие черты невербального поведения мужчин и женщин, в частности такие его проявления, как мимика, зрительный контакт, язык тела, жесты, личное пространство, прикосновения и улыбка. В целом женщины проявляют большую экспрессивность, используя широкий спектр невербальных сигналов для установления эмоционального контакта, тогда как мужчины чаще демонстрируют более контролируемый и целенаправленный язык тела, связанный с выражением власти или доминирования. Понимание гендерно обусловленных моделей невербального поведения способствует улучшению социального взаимодействия, снижению вероятности недопонимания и развитию более эффективной коммуникации в различных социальных условиях.

Ключевые слова: паралингвистика, культура речи, невербальная коммуникация, невербальные средства, паралингвистические особенности, глаза, брови.

THE EVOLUTION OF NONVERBAL COMMUNICATION RESEARCH: FROM ANCIENT DESCRIPTIONS TO MODERN APPROACHES

Melikuziyev Azimjon Latifjon o'g'li

Fergana State University, Researcher.

Abstract.

Nonverbal communication plays an important role in interpersonal relationships, enabling individuals to express emotions, intentions, and social attitudes without words. This article examines the major differences and similarities in nonverbal behavior between men and women, focusing particularly on facial expressions, eye contact, body language, gestures, personal space, touch, and smiling. In general, women tend to demonstrate greater expressiveness by using a wider range of nonverbal signals to establish emotional connections, whereas men tend to display more controlled and intentional body language associated with expressing authority or dominance. Recognizing gender-based patterns of nonverbal behavior can contribute to improving social interactions, reducing misunderstandings, and fostering more effective communication across diverse social contexts.

Keywords: paralinguistics, language culture, nonverbal communication, nonverbal means, paralinguistic features, eyes, eyebrows.

Kirish. Og'zaki bo'lmagan muloqot (OBM) insoniyat tarixi davomida ijtimoiy munosabatlarning ajralmas qismi bo'lib kelgan. Hali og'zaki nutq shakllanmasdan ancha ilgari, ibtidoiy odamlar o'zlarining kayfiyati, tashvishi yoki qiziqishini bildirish uchun imo-ishora, yuz ifodasi va tana holatidan foydalanganlar [1]. Aynan shu vositalar orqali qo'rquv, moyillik yoki tajovuzkorlik kabi his-tuyg'ular ifodalanib, jamoa a'zolari orasida yaqinlik va ijtimoiy tartib shakllangan, bu esa o'sha davrda omon qolish uchun hayotiy ahamiyat kasb etgan. G'or devorlaridagi ibtidoiy rasmlardan tortib, qadimgi sivilizatsiyalarning teatrlashtirilgan nutqiy ishoralarigacha bo'lgan davrda OBM turli madaniy va ijtimoiy sharoitlarni aks ettirgan holda tobora rivojlanib borgan. Bugungi kunda esa OBMni o'rganish ilmiy va amaliy nuqtayi nazardan katta ahamiyat kasb etmoqda: psixologlar, sotsiologlar va antropologlar ijtimoiy xulq-atvorni tushunish, his-tuyg'ularni "o'qish" va madaniyatlararo muloqotni takomillashtirish maqsadida OBMni faol tadqiq qilishmoqda [1]. Ushbu maqolada og'zaki bo'lmagan muloqot tadqiqotlarining tarixi, ya'ni uning intuitiv xulq-atvordan ilmiy tadqiqot predmetiga aylanish jarayoni ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning yo'naltiruvchi savoli quyidagicha: og'zaki bo'lmagan muloqotni o'rganish va anglash vaqt o'tishi bilan qanday rivojlangan? Ushbu jarayonni bosqichma-bosqich tahlil qilish orqali og'zaki bo'lmagan muloqotning shaxsiy va madaniy o'ziga xoslikni anglashdagi o'zni qanchalik muhim ahamiyat kasb etganini ko'rsatib berishga harakat qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda tarixiy tahlil usuli qo'llanilgan bo'lib, unda klassik matnlar, psixologik risolalar va XIX asrdan buyon o'tkazilgan fanlararo tadqiqotlarga asoslangan birlamchi manbalardan foydalanildi. Mavzuni har tomonlama yoritish maqsadida psixologiya, antropologiya, falsafa va madaniyatshunoslik sohalaridagi adabiyotlar ko'rib chiqildi. Asosiy manbalar sifatida Charlz Darvinning "Odam va hayvonlarda his-tuyg'ularning ifodalanishi" asari, Pol Ekmanning yuz ifodalari bo'yicha tadqiqotlari hamda Edvard Xollning proksemika sohasidagi ishlari tanlab olindi, chunki aynan shu asarlar OBMning mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida shakllanishiga poydevor bo'lib xizmat qilgan [2]. Adabiyotlar tahlili orqali sohaning asosiy bosqichlari aniqlanib, metodologiyaning o'zgarib borishi OBM haqidagi zamonaviy tasavvurlarni qanday shakllantirgani ko'rsatib berilgan.

Natijalar. Qadimgi jamiyatlarda OBM intuitiv tarzda anglangan, biroq u tizimli ravishda o'rganilmagan. Qadimgi Misrda ieroglif yozuvlari va maqbara devoriy rasmlarida aks ettirilgan ramziy imo-ishoralar va ifodalar orqali his-tuyg'ular, ijtimoiy mavqe va ilohiy xabarlar kabi murakkab g'oyalar yetkazilgan [1]. Ieroglif tasvirlaridagi figuralar o'ziga xos poza va yuz ifodalari bilan tasvirlangan bo'lib, ular ko'pincha kuch-qudrat, hurmat yoki qayg'uni ifodalashga xizmat qilgan. Masalan, Misr hukmdorlari va xudolari qudrat va ilohiylikni aks ettiruvchi ideallashtirilgan pozalarda tasvirlangan. Garchi bunday tasvirlar og'zaki bo'lmagan ishoralarni dastlabki anglashning namunasi bo'lsa-da, ularning talqini ilmiy emas, balki badiiy xususiyatga ega bo'lgan.

Qadimgi Yunonistonda Aristotel va Sokrat kabi faylasuflar tana tilining muloqotdagi ishontirish kuchiga alohida e'tibor qaratganlar. Aristotelning "Ritorika" asarida imo-ishora, ovoz ohangi va tashqi ko'rinishning tinglovchi qabul qilishiga qanday ta'sir ko'rsatishi alohida ta'kidlanib, OBM samarali notiqlik san'atining tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilgan [2]. Yunon notiqchilari uchun imo-ishoralar va yuz ifodalari og'zaki nutqni to'ldirib, dalillarga hissiy chuqurlik bag'ishlagan va tinglovchilarda chuqur taassurot uyg'otgan. Xuddi shunday, rimliklar ham bu amaliyotlarni tizimlashtirgan bo'lib, Sitseron va Kvintilian kabi notiqlar OBMni ishontirish san'atining zaruriy unsuri sifatida qarashgan. Xususan, Sitseronning ko'z aloqasi, qo'l harakatlari va tana holati haqidagi kuzatuvlari tana tili bilan samimiylilik o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi qadimgi tasavvurlarni yaqqol namoyon etadi.

O'rta asrlardagi OBM talqinlari ko'pincha diniy ramziylik bilan bog'liq bo'lgan. Bu davrda imo-ishoralar va yuz ifodalari xristian ikonografiyasining ajralmas qismi bo'lib, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni yetkazishga xizmat qilgan. Diniy rasmlarda avliyolar xotirjam qiyofada va kamtarona pozalarda tasvirlangan bo'lsa, gunohkorlar iztirob va sharmandalik ifodasi bilan tasvirlangan. Bunday tasvirlar axloqiy qadriyatlarni singdirish va mustahkamlashga qaratilgan o'ziga xos "vizual til" vazifasini o'tagan, bu esa OBMning diniy ta'limotlar bilan naqadar chambarchas bog'liq bo'lganini ko'rsatadi. Garchi bu davrda OBM tahliliy nuqtayi nazardan o'rganilmagan bo'lsa-da, bunday tasvirlar uning his-tuyg'u va shaxsni ifodalash kuchi madaniy jihatdan tan olinganidan dalolat beradi.

XIX asr OBMning tasviriy san'atdan ilmiy tadqiqot predmetiga aylanishida burilish nuqtasi bo'ldi. Charlz Darvinning "Odam va hayvonlarda his-tuyg'ularning ifodalanishi" (1872) asari ushbu o'zgarishga asos solib, muayyan yuz ifodalarining turlar va madaniyatlar bo'ylab universal xususiyatga ega ekanligini ilgari surdi [2]. Darvin tabassum, xavotir va qo'rquv kabi ifodalarning biologik jihatdan tug'ma ekanligini asoslab, barcha ifoda shakllari o'rganish natijasida shakllanadi, degan qarashga qarshi chiqdi. Uning evolyutsion nuqtayi nazari OBMni insonning tabiiy xulq-atvori sifatida o'rganishga zamin yaratib, og'zaki bo'lmagan ifodalarning ijtimoiy o'zaro ta'sir va omon qolishga xizmat qilish maqsadida evolyutsiya jarayonida shakllanganini ko'rsatdi. XX asr boshlarida psixologiya mustaqil fan sifatida shakllanib, OBM eksperimental tadqiqotlar predmetiga aylana boshladi. Maks Vertgeymer va Kurt Koffka kabi gestalt psixologlari odamlar yuz va imo-ishoralarni alohida-alohida belgilar sifatida emas, balki yaxlit obraz sifatida qabul qilishini asoslab berdilar, bu esa yuz ifodalarini yaxlit tarzda tushunishga xizmat qildi. "Gestalt" idroki haqidagi bu tushuncha miyaning yaxlit qoliqlarni ko'rish tendensiyasini ta'kidlab, odamlarning murakkab OBM signallarini qanday anglashiga ta'sir ko'rsatdi.

Zigmund Freydning psixoanalitik nazariyasi esa tana holati, ovoz ohangi va ko'z aloqasi kabi ongsiz OBM shakllarini ochib berish orqali muammoga yana bir qatlam qo'shdi, chunki bunday belgilar pinhona his-tuyg'u va istaklarni fosh etishi mumkin edi. Freydning fikricha, OBMning ayrim jihatlari insonning ongsiz olamini aks ettirib, hal etilmagan ziddiyatlar yoki bostirilgan his-tuyg'ular haqida ma'lumot beradi. Ushbu psixoanalitik qarashlar nozik og'zaki bo'lmagan signallarning psixologik holatlarni qanday fosh etishi mumkinligi bo'yicha keyingi tadqiqotlarga turtki bo'lib, OBMni dastlabki terapevtik amaliyotning muhim tarkibiy qismiga aylantirdi. XX asrdagi yana bir psixologik oqim bo'lgan bixeviorizm dastlab ichki holatlarning ahamiyatini kamsitgan bo'lsa-da, o'zi bilmagan holda OBM tadqiqotlariga

hissa qo'shdi, chunki bixevioristlar shartli reflekslarni o'rganish doirasida imo-ishora va ifodalar kabi kuzatiladigan xatti-harakatlarga e'tibor qaratishgan. Biroq 1950-yillarga kelib, Edvard T. Koll kabi tadqiqotchilar proksemika, ya'ni shaxsiy makon tadqiqotlariga qo'l urishgan. Kollning ishlari OBMdagi madaniy farqlarni yorqin namoyon etib, shaxsiy makonga bo'lgan ehtiyoj va tana yo'nalishi jamiyatdan jamiyatga sezilarli darajada farq qilishini ko'rsatdi. Uning tadqiqotlari OBM tadqiqotlariga madaniy nisbiylik tushunchasini olib kirib, og'zaki bo'lmagan ishoralarni aynan o'ziga xos madaniy kontekst doirasida tushunish zarurligini ta'kidladi.

XX asrning o'rtalari va oxirlarida texnologiyaning rivojlanishi OBMni yanada aniqroq o'rganish imkonini berdi. Kino va video tahlilining rivojlanishi tadqiqotchilarga imo-ishora, poza va yuz ifodalarini kadrma-kadr o'rganish imkonini yaratib, ilgari e'tibordan chetda qolgan nozik jihatlarini aniqlashga xizmat qildi. Psixolog Pol Ekmaning yuz ifodalari bo'yicha kashfiyotkorlik ishlari fotografik tahlil yordamida mikroifodalarni, ya'ni haqiqiy his-tuyg'ularni fosh etuvchi beixtiyor va lahzali yuz harakatlarini aniqlashga qaratilgan edi [4]. Ekmaning tadqiqotlari Darvinning universal yuz ifodalari haqidagi nazariyasini tasdiqlab, turli madaniyat vakillari xursandchilik, qayg'u, g'azab va hayrat kabi his-tuyg'ularni deyarli bir xil tarzda ifodalashini ko'rsatdi. Zamonaviy texnologiyalar esa OBM tadqiqotlarini misli ko'rilmagan darajada rivojlantirdi. Kompyuter dasturlari va raqamli vositalarning paydo bo'lishi bilan tadqiqotchilar og'zaki bo'lmagan ishoralarni real vaqt rejimida va katta hajmdagi ma'lumotlar asosida tahlil qilish imkoniga ega bo'lishdi. Masalan, yuzni aniqlash texnologiyasi muayyan his-tuyg'ularga xos bo'lgan nozik yuz harakatlari va naqshlarni o'rganish imkonini beradi. Bunday vositalar marketing, sun'iy intellekt va inson-kompyuter muloqoti kabi turli sohalarida qo'llanilmoqda. Yuzni aniqlash algoritmlari asosida o'qitilgan mashinaviy o'qitish modellari endilikda his-tuyg'ularni aniqlash va talqin qilish qobiliyatiga ega bo'lib, bu orqali inson bilan virtual yordamchilar yoki robototexnika qurilmalari o'rtasidagi muloqotni yaxshilash maqsad qilinmoqda.

Bugungi kunda OBM tadqiqotlari psixologiya va neyrofiziologiyadan tortib virtual reallik tadqiqotlarigacha bo'lgan ko'plab sohalarini qamrab olmoqda. An'anaviy OBM ishoralari ko'pincha yetishmaydigan raqamli muloqotda esa og'zaki bo'lmagan muloqotning yangi shakllari paydo bo'lmoqda. Emojilar, GIF-fayllar va avatarlar jismoniy huzur yetishmasligi natijasida yuzaga kelgan bo'shliqni to'ldirib, yuz ifodalari va imo-ishoralarning ramziy tasvirini beradi. Tadqiqotchilar bunday raqamli og'zaki bo'lmagan ishoralarning, ayniqsa yuzma-yuz muloqotning boyligidan mahrum bo'lgan onlayn kontekstlarda, muloqotga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishda davom etmoqdalar. Virtual reallik muhitlarining rivojlanishi esa OBM uchun yangi bir yo'nalishni ochib berdi, chunki dasturchilar real tana tili, ko'z harakatlari va yuz ifodalarini aks ettira oladigan jonli avatarlar yaratishga intilmoqdalar.

Quyida og'zaki bo'lmagan muloqotning asosiy turlari keltirilgan [3]:

Yuz ifodalari: yuz ifodalari universal xususiyatga ega bo'lib, xursandchilik, qayg'u, g'azab va hayrat kabi his-tuyg'ularni ifodalaydi. Ular ko'pincha og'zaki bo'lmagan muloqotning eng sezilarli shaklidir.

Imo-ishoralar: qo'l va bilak harakatlari, masalan, qo'l silkitish, biror narsaga ishora qilish yoki bosh barmoqni ko'tarish, xabar yetkazadi va turli madaniyatlarda har xil ma'noga ega bo'lishi mumkin.

Tana tili va poza: odamlarning o'zini qanday tutishi, o'tirishi, turishi yoki harakat qilishi ularning ishonchligi, ochiqdigi, tashvishi yoki noqulayligini bildirishi va boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ko'z aloqasi: ko'z aloqasini saqlash yoki undan qochish qiziqish, e'tibor, samimiylilik yoki hatto hukmronlikni ifodalaydi. Madaniy me'yorlar uning talqiniga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Proksemika (shaxsiy makon): muloqot davomida saqlanadigan masofa yaqinlik, hokimiyat yoki shaxsiy chegaralarni bildirishi mumkin, bu esa madaniyat va vaziyatga qarab keskin farq qiladi.

Teginish (haptika): qo'l siqish, quchoqlash yoki yelkaga urish kabi jismoniy teginish qo'llab-quvvatlash, mehr yoki hukmronlikni ifodalashi mumkin. Teginishning maqbulligi va ma'nosi madaniyatga bog'liq holda o'zgaradi.

Paralingvistika: bunga ovoz ohangi, balandligi, kuchi va nutq tezligi kabi tovushga oid unsurlar kiradi. Bu vositalar og'zaki xabarlariga qo'shimcha kontekst berib, so'zlardan tashqari his-tuyg'u yoki urg'uni ifodalashga xizmat qiladi [5].

Tashqi ko'rinish va jismoniy taqdimot: kiyinish uslubi, soch turmagi va parvarish qilish tanlovlari ijtimoiy mavqe, professionallik yoki shaxsiyatni bildirishi mumkin, bu esa boshqalarning idrokiga ta'sir ko'rsatadi.

Jimlik: suhbat davomida jimlikdan foydalanish o'ylanuvchanlik, noqulaylik yoki keskinlikni ifodalashi mumkin, uning talqini esa ko'pincha madaniy me'yorlar va kontekstga bog'liq bo'ladi.

Muhit va jismoniy sharoit: makon tashkil etilishi, yoritilishi, jihozlanishi va boshqa jismoniy sharoitlar o'zaro ta'sir dinamikasiga ta'sir ko'rsatib, rasmiy yoki erkin muhitni yaratishi mumkin.

Ushbu turlar birgalikda og'zaki muloqotni to'ldiruvchi murakkab "tilni" tashkil etib, bizning o'zaro munosabatlarimiz va yetkazadigan xabarlarimizni shakllantiradi.

Muhokama

OBM tarixi intuitiv tushunishdan tizimli ilmiy tadqiqotga o'tish jarayonini aks ettirib, bu jarayon texnologik taraqqiyot va madaniy me'yorlarning o'zgarishi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Qadimgi sivilizatsiyalar Misr ieroglif yozuvlari, yunon ritorikasi va diniy ikonografiya misolida ko'rinish turganidek, imo-ishora va ifodalarning kuchini anglagan bo'lsalar-da, ularning talqinlari asosan intuitiv va tasviriy xarakterga ega bo'lib qolgan. Ilmiy tadqiqotga o'tish esa Darvinning evolyutsion qarashlari bilan boshlanib, u muayyan ifodalarni universal va biologik jihatdan tug'ma hodisa sifatida talqin qildi. Uning kuzatishlari OBMni omon qolish va ijtimoiy dinamika bilan bog'lagan holda, uni tizimli tarzda o'rganishga yo'l ochdi. Ilgarigi tadqiqotlar bilan qiyoslaganda, dastlabki tushunchalar asosan kuzatish va badiiy tasvirga tayanib, ichki psixologik ma'nolardan ko'ra tashqi ko'rinishga urg'u bergan. Zamonaviy tadqiqotlar esa, aksincha, OBMning his-tuyg'ularni ifodalash, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va madaniy farqlarni bartaraf

etishdagi rolini ochib beradi. Xususan, Ekmaning mikroifodalar bo'yicha ishlari va Xollning proksemika sohasidagi tadqiqotlari universal naqshlar bilan bir qatorda madaniy nozikliklarni ham namoyon etib, OBMni turli kontekstlarda talqin qilishning murakkabligini ko'rsatadi [4].

Ushbu tarixiy tahlil OBMning rivojlanish yo'lini yoritib bersa-da, bir qator cheklovlarni ham hisobga olish lozim. Qadimgi OBM tasvirlarini talqin qilish murakkab vazifa hisoblanadi, chunki san'at va ikonografiya obyektiv haqiqatni emas, balki madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Bundan tashqari, zamonaviy tadqiqotlar ko'pincha g'arb ilmiy paradigmalariga tayanib, kam o'rganilgan madaniy guruhlardagi OBM xususiyatlarini e'tibordan chetda qoldirishi mumkin. Ushbu cheklovlarni anglash OBM tadqiqotlarida madaniyatga sezgir yondashuvning muhimligini yana bir bor ta'kidlaydi, bu esa globallashtiruvchi turli madaniyatlarni bir-biriga yaqinlashtirayotgan hozirgi davrda alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli muloqotning tobora kengayib borishi bilan virtual muhitdagi OBMni tushunish ham dolzarb masalaga aylanmoqda. Kelgusi tadqiqotlar avatarlar, emoji'lar va raqamli imo-ishoralar an'anaviy OBM o'rnini bosayotgan onlayn muloqotda og'zaki bo'lmagan ishoralar qanday namoyon bo'lishini o'rganishi mumkin. Shuningdek, sun'iy intellektning virtual reallik kabi sohalarida kengayib borishi inson o'zaro ta'sirini taqlid qiluvchi va OBMdan foydalanuvchi virtual agentlarni yaratish uchun yangi imkoniyatlar yaratib, raqamli tajribalarning realistikligini oshirishi mumkin.

Madaniyatlararo tadqiqotlar ham, ayniqsa madaniy xilma-xillik tobora ortib borayotgan davrda, OBM tadqiqotlarining muhim yo'nalishi bo'lib qolmoqda. Kam o'rganilgan madaniy kontekstlardagi OBMni chuqurroq tadqiq etish universal va madaniy jihatdan o'ziga xos jihatlari o'rtasidagi farqni yanada aniqroq tushunishga xizmat qilib, global muloqot strategiyalarini boyitishi va madaniyatlararo shaxslararo munosabatlarni yaxshilashi mumkin. Imo-ishoralar, yuz ifodalari va pozalarning turli madaniy muhitlarda qanday talqin qilinishini tushunish xalqaro diplomatiya, biznes muzokaralari va madaniyatlararo ta'lim uchun katta ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Kelgusi tadqiqotlar uchun yana bir muhim yo'nalish — ijtimoiy tarmoqlar, o'yinlar va virtual reallik kabi virtual muhitlarda og'zaki bo'lmagan muloqotning ortib borayotgan o'rnidir. Onlayn muloqot platformalarida avatlardan foydalanish kabi texnologiyaga asoslangan o'zaro ta'sirlarning rivojlanishi tadqiqotchilardan jismoniy bo'lmagan, virtual makonlarda og'zaki bo'lmagan ishoralar qanday uzatilishi va talqin qilinishini o'rganishni davom ettirishni talab qiladi. Bu esa og'zaki bo'lmagan ishoralar ko'pincha yo'qolib ketadigan yoki raqamli analoglar bilan almashtiriladigan virtual reallikda yanada jonli va insonga o'xshash tajribalar yaratish uchun qiziqarli imkoniyatlarni ochib beradi.

Nihoyat, sun'iy intellektning jadal rivojlanishi bilan sun'iy intellekt tizimlarining og'zaki bo'lmagan signallarni qanday anglashi va ularga qanday munosabat bildirishini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Robototexnika va inson-kompyuter muloqoti sohalarida mashinalarni yuz ifodalari, ovoz ohangi va tana tiliga asoslanib inson his-tuyg'ularini aniqlash va talqin qilish qobiliyati bilan jihozlash bo'yicha tadqiqotlar allaqachon olib borilmoqda. Kelajakda sun'iy intellekt inson bilan tabiiyroq va hissiy jihatdan sezgirroq tarzda muloqot qilishga qodir bo'lib, mijozlarga xizmat ko'rsatish, tibbiyot va ta'lim kabi sohalarida foydalanuvchi tajribasini yaxshilashi mumkin.

Og'zaki bo'lmagan muloqot tarixi uning inson o'zaro munosabatlari va jamiyat taraqqiyotidagi chuqur o'rnini yaqqol namoyon etadi. Qadimgi Misr hieroglif tasvirlaridan tortib Darvinning universal hissiy ifodalar haqidagi biologik nazariyasigacha bo'lgan yo'lda OBM tadqiqotlari sezilarli darajada rivojlanib, intuitsiya bilan empirik tadqiqot o'rtasidagi bo'shliqni bartaraf etdi. Psixologiya, antropologiya va sotsiologiya fan sifatida rivojlanib borgan sari, OBM haqidagi tasavvurlar ham rivojlanib, tasodifiy bilimlardan tizimli va ilmiy jihatdan asoslangan tushunchaga aylandi. Ayniqsa, XX va XXI asrlardagi texnologik yutuqlar OBM tadqiqotida inqilobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirib, tadqiqotchilarga nozik og'zaki bo'lmagan ishoralarni misli ko'rilmagan aniqlik bilan tahlil qilish va talqin qilish imkonini berdi.

Xulosa qilib aytganda, og'zaki bo'lmagan muloqot inson o'zaro munosabatlarining tamal toshi bo'lib qolmoqda va bizni vaqt, makon va madaniyat bo'ylab bir-birimizga bog'lab turadi. Uning tadqiqi endilikda ilmiy izlanishlar va texnologik vositalar bilan qo'llab-quvvatlanib, nafaqat inson o'zaro ta'sirining mexanizmlari haqida, balki ijtimoiy hayotimizni shakllantiruvchi chuqurroq hissiy, madaniy va psixologik asoslar haqida ham qimmatli tushunchalar bermoqda. Dunyo o'zgarishda davom etar ekan, og'zaki bo'lmagan muloqot haqidagi tasavvurlarimiz ham rivojlanib boradi, bu esa uning ijtimoiy fanlar, texnologiya va boshqa sohalarida muhim tadqiqot yo'nalishi bo'lib qolishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. – Москва: Новое литературное обозрение, 2002. – 581 с. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01000984050>
2. Argyle M. The Psychology of Interpersonal Behaviour. – 5th ed. – London: Penguin Books, 1994. – 384 p. URL: <https://www.penguin.co.uk/books/16036/the-psychology-of-interpersonal-behaviour-by-michael-argyle/9780140172744>
3. Qurbonov M. A. Noverbal muloqotni ifodalovchi vositalar. – Andijon: STEP BY STEP PRINT, 2021. – Monografiya. URL: https://ilmsarchashmalari.uz/user-media/issues_files/2025-7.pdf
4. Кузнецов И. Н. Мимика и жесты. Секреты общения. – Ridero, 2020. – ISBN 978-5-4498-4716-4. URL: <https://books.google.com/books?id=INwUEAAAQBAJ>
5. Axmedov B. R. Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiqi: filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Andijon, 2021. – 155 b. URL: <https://oak.uz/index.php/pages/7220>